

GÁCSI ANETT ERZSÉBET

Bizonyítási tilalmak a magyar büntetőeljárásban: a törvénysértő (jogellenes) bizonyítékok kizárása

„Minden kor tudományos világképe visszatükröződik a szaktudományokban (így a büntető eljárásjog elméletében is) és viszont, a tudományos világkép alakulására visszahat a szaktudományok minden egyes új eredménye. A tudományos fejlődés következményei a büntetőeljárásban elsősorban a bizonyítás tanának változásain mérhetők le.”¹

A bizonyítás tanán belül ma is kiemelkedő jelentőséggel bír – Cséka Ervin professzor szavaival élve, „örökzöldnek” számít – a bizonyítási tilalmak témaköre. A bizonyítási tilalmakat (vagy másképp fogalmazva a bizonyítást kizáró szabályokat) gyűjtő kategóriaként kell értelmezni, így a magyar büntető eljárási jogban a bizonyítási tilalmak vonatkozhatnak a bizonyítás tárgyára (egyes tényekre, amelyekre bizonyítás nem folytatható), a bizonyítás eszközeire, valamint a bizonyítás módjára is.² Az e tilalmak megsértésével lefolytatott bizonyítás törvénysértő (jogellenes) bizonyítékokat eredményez, amelyeket az eljárás tisztességes voltának megőrzése végett ki kell zárni a bizonyítékok köréből. Ezt a követelményt megfogalmazta a Büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (rég. Be.) 60. § (3) bek. is, amely szerint „*az e törvény rendelkezéseivel ellentétesen lefolytatott bizonyítás eredménye bizonyítékként nem vehető figyelembe.*”³ Rögzíti a követelményt pontosabb – de nem pontos – megfogalmazással élve a hatályos büntetőeljárási törvény (1998. évi XIX. törvény, a továbbiakban: Be.) 78. § (4) bek. is, amely szerint „*nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon, vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.*”⁴ A

¹ PUSZTAI LÁSZLÓ: *A büntetőeljárás történeti fejlődésének vázlata az első kódexig.* In: KIRÁLY TIBOR (szerk.): *Büntetőeljárási jog.* Budapest, 2008. 27. p.

² CSÉKA ERVIN: *A bizonyítást kizáró szabályok a büntető eljárásban.* In: TÓTH KÁROLY (szerk.): *In memoriam Dr. Kovács István akadémikus, egyetemi tanár.* Szeged, 1991. 71–95. p.

³ Az idézett törvényhely általános megfogalmazása a gyakorlatban értelmezési problémát okozott. Értelmezhető volt ugyanis úgy is (nyelvtani értelmezés), hogy bármilyen technikai jellegű szabályszegés a bizonyíték kizárását eredményezi; de sugallhatta azt is, hogy a büntetőeljáráson kívüli más eljárásban – az akár súlyos törvénysértés útján – szerzett bizonyíték pedig értékelhető a büntetőeljárásban. A probléma súlyát jelzi, hogy még a Legfelsőbb Bíróság sem tudott e kérdésben egységes joggyakorlatot kialakítani. Erről részletesen ír: BÁRD KÁROLY: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés.* Budapest, 2007. 232–237. p.

⁴ A pontatlan megfogalmazással kapcsolatos észrevételeit részletesen kifejti TREMMEL FLÓRIÁN: *A jogellenes bizonyítékok néhány kérdése.* In: GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ – KÓHALMI LÁSZLÓ (szerk.): *Emlékkönyv Losonczy István Professzor halálának 25. évfordulójára.* Pécs, 2005. 306–307. p.

hatályos eljárási törvény szabálya azonban azon túl, hogy nem pontos megfogalmazású, számos kérdést nyitva hagy, amelyek megválaszolása az ítélkezési gyakorlat feladata volt, és feladata lesz.

Jelen tanulmány a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásának szabályát veszi górcső alá. Ennek keretében a hatályos törvényi rendelkezés [Be. 78. § (4) bek.] három fordulatát (1. „bűncselekmény útján”; 2. „más tiltott módon”; 3. „a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával” megszerzett bizonyíték) az elméleti fejtegetések mellett – 60 (2007 és 2011 között hozott, a bizonyítás törvényességét érintő) bírósági döntés áttanulmányozása alapján – a kialakult magyar bírói gyakorlattal együtt mutatja be.

I. A „bűncselekmény útján” megszerzett bizonyíték kizárása

A Be. 78. § (4) bek. I. fordulata alapján „*nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján szerzett meg*”. A vizsgált három törvényi fordulat közül ez – a „bűncselekmény útján” – kitétel szorul a legkevesebb magyarázatra. Bűncselekmény alatt ugyanis valamely, a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) különös részében foglalt tényállást kell érteni. Természetesen korlátozott a számításba jöhető bűncselekmények köre, hiszen figyelemmel kell lenni arra, hogy a bűncselekményt kizárólag hivatalos személy (bíróság, ügyész, nyomozó hatóság tagja) követheti el. Így e körbe tartozik mindenekelőtt a kényszervallomás (Btk. 227. §), mely közvetlenül a vallomás – ezek közül is elsődlegesen a terhelti vallomás – mint bizonyítási eszköz törvényellenes módon történő megszerzésére irányul. Más hivatali bűncselekmények – így hivatali visszaélés (Btk. 225. §), bántalmazás hivatalos eljárásban (Btk. 226. §), jogosulatlan titkos információgyűjtés (Btk. 227/A. §), jogellenes fogvatartás (Btk. 228. §) – akkor tartozhatnak e körbe, ha kimutatható, hogy az adott ügyben a hatóság e bűncselekmény útján közvetlenül szerzett meg valamilyen bizonyítási eszközt. Egyébként a Be. 78. § (4) bek. I. fordulat megvalósulása szempontjából releváns lehet még pl. a hivatalos személy által elkövetett bűnpártolás (Btk. 244. § (3) bek. b) pont), a hivatalos személy által elkövetett okirat-hamisítás (Btk. 275. §) vagy a vesztegetés (Btk. 250. §).

Ami értelmezési nehézséget okozhat – írja Király Tibor –, hogy „*a Be arról nem szól, vajon követelmény-e, hogy a bűncselekmény tényét külön jolytatott büntetőeljárásban állapítsák meg, vagy megengedhető-e, hogy a bizonyítékokat értékelő bíróság külön eljárás nélkül maga jusson arra a következtetésre, hogy a bizonyítási eszközt bűncselekmény útján szerezték meg*.”⁵ Álláspontunk szerint az alternatív megoldási lehetőség biztosítása helyett helyesebbnek látszik az az érvelés, hogy az alapügyben eljáró bíróság csupán észlelheti, hogy az eljárás korábbi szakaszában az adott bizonyítási eszközt bűncselekmény útján szerezték meg, de nem állapíthatja meg azt. Ezzel ugyanis sérülne a

⁵ KIRÁLY TIBOR: *Büntetőeljárás jog*. Budapest, 2008. 258–259. p.

törvényes vád intézménye,⁶ továbbá sérülne a személyi, valamint a tárgyi vádhoz-kötöttség elve is.⁷

A tanulmány elkészítéséhez felhasznált bírósági döntések között egyikben sem hivatkoztak „bűncselekmény útján megszerzett bizonyíték”-ra, így a Be. 78. § (4) bek. I. fordulata alapján nem került sor bizonyíték kizárására. Álláspontunk szerint ez annak tudható be, hogy a terhelt hallgatáshoz való jogának kifejezett törvényi rögzítésével⁸ a nyomozó hatóság már nem törekszik a terhelt beismerő vallomásának mindenáron való „kicsikarására.” Természetesen a bizonyítékínség még ma is jellemző a büntetőeljárárs-okra – nyilván, ha a terhelt nem tesz vallomást, ez még inkább felerősödik –, azonban a legújabb kutatások szerint ezt a nyomozó hatóságok a lakosságnak felajánlott nyomra-vezetői díjakkal igyekeznek „csillapítani.”⁹

II. A „más tiltott módon” megszerzett bizonyíték kizárása

A Be. 78. § (4) bek. II. fordulata alapján „nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság ... más tiltott módon szerzett meg”. A fordulat alkalmazásának nehézségét az okozza, hogy a jogalkotó nem határozta meg a „más tiltott módon” történő megszerzés fogalmát. Ezt a csorbát a büntetőeljárárs tudománya, és a joggyakorlat együttesen igyekszik kiküszöbölni, így a tudomány alapján „más tiltott mód” alatt az olyan bizonyítás törvényességét kétségessé tevő eljárás szabálysértést, esetleg utasítás, szabályzat megszegését, megsértését kell érteni, amely önmagában még bűncselekmény megállapítására nem ad alkalmat.¹⁰

További problémát jelent a II. fordulat kapcsán az is, hogy sokszor összerosódik a „más tiltott módon” és „a résztvevők eljárás jogainak lényeges korlátozása” fordulatok értelmezése. Ez a vizsgált bírósági döntések többségében (60 döntésből 51-ben) akként jelent meg, hogy az indokolásban csupán törvénytisértés útján megszerzett bizonyítékra hivatkoztak, amelyet a Be. 78. § (4) bek. alapján – fordulatra hivatkozás nélkül – zártak ki a bizonyítékok köréből.¹¹ Mindez abból ered, hogy a „más tiltott módon” történő bi-

⁶ „Törvényes a vád, ha a vádemelésre jogosult a bírósághoz intézett indítványában meghatározott személy pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi.” [Be. 2. § (2) bek.]

⁷ „A bíróság csak annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet, aki ellen vádat emeltek, és csak olyan bűncselekmény miatt, amelyet a vád tartalmaz.” [Be. 2. § (3) bek.] Ezt az álláspontot képviseli többek között CSÉKA ERVIN et al.: *A büntetőeljárárs jog alapvonalai I.* Szeged, 2006. 226. p., valamint BÁNÁTI JÁNOS et al.: *Büntető eljárásjog.* Budapest, 2009. 109–110. p. Az utóbbi tankönyvvel kapcsolatban ki kell emelni azt, hogy a megfogalmazott álláspont – nyilván elírás miatt – rossz jogszabályhelyre hivatkozással van alátámasztva, hiszen hibás a Btk. 2. § (3) bek.-re utalni (a törvényhely ugyanis nem létezik), helyette a Be. 2. § (3) bek.-t kellett volna megjelölni.

⁸ Az 1989. évi XXVI. törvény 1990. január 1-jei hatállyal emelte a régi Be. szabályai közé, amelyet aztán az új Be. is átvett.

⁹ TREMMEL FLÓRIÁN: *Bizonyítékok a büntetőeljárársban.* Budapest-Pécs, 2006. 151. p.

¹⁰ BÁNÁTI et al. 2009, 110. p.

¹¹ Természetesen található a vizsgált döntések között néhány (szám szerint 9 darab), amelyekben a bíróságok pontosan – törvényi fordulatra hivatkozással zárták ki, vagy fogadták el a bizonyítékot. A Be. 78. § (4) bek. II. fordulata kapcsán a következők emelendők ki. A törvényi fordulatra hivatkozással zárta ki a bizonyí-

zonyítási eszköz megszerzése, gyakorlatilag mindig a „résztevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával” jár,¹² mely utóbbi akkor tehet szert önálló jelentőségre, ha a beszerzett bizonyíték önmagában ugyan nem törvénysértő, de az eljárás résztvevőjére sérelmes, mert nem gyakorolhatta az őt megillető jogokat. Mindez azonban nem azt jelenti, hogy nem lehetne, illetve nem kellene különbséget tenni a Be. 78. § (4) bek. II. és III. fordulata között. A megkülönböztetés már csak azért is fontos, mert a II. fordulat – hasonlóan egyébként az I. fordulat is – felmerülése esetén a törvényi tilalomnak megfelelően nem használható fel az így szerzett bizonyíték, azt még objektív valóság esetén is figyelmen kívül kell hagyni.¹³ Ezt tehát az értékelés szempontjából abszolúte kizárt bizonyítéknak minősül.¹⁴ Ezzel szemben a III. fordulat az értékelés szempontjából relatíve kizárt bizonyítéknak tekintendő, azaz a fennállása esetén is a bizonyítékokat értékelő hatóság mérlegelésétől függ, hogy a résztvevő eljárási jogának korlátozását lényegesnek tekinti-e vagy sem.¹⁵

1. Az egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó speciális bizonyítási tilalmak

Áttérve a Be. 78. § (4) bek. II. fordulatának elemzésére, „más tiltott módon” történő megszerzésnek minősül elsősorban az *egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó külön (speciális) tilalmak megsértése*.¹⁶ A Be. rendelkezéseit sorba véve ezek a tanúvallomásnál, a szakvéleménynél, a terhelti vallomásnál, valamint közvetetten a házkutatás, a lefoglalás, illetve a titkos információgyűjtés és adatszerzés szabályainál jelennek meg.

A *tanúvallomás* kapcsán az egyik ilyen speciális tilalmat a Be. 82. § (2) bek. rögzíti, amely szerint a tanút a kihallgatása elején figyelmeztetni kell a mentességi okokra és jogaira. Ezt a figyelmeztetést és a tanú erre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni, elmaradása esetén a tanúvallomás bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. Megállapítható a vizsgált jogesetek kapcsán, hogy a joggyakorlatban ez az egyik leggyakrabban (60 döntésből 24-ben) előforduló speciális tilalom.¹⁷ Itt is megmutatkozik azonban a Be. 78. § (4) bek. II. és III. fordulat elhatárolásának „nehézsége”, hiszen pl. a Fővárosi Ítéltábla egyik határozatában a Be. 82. § (2) bek.-ben rögzítettek megsértését – a kialakult bírói gyakorlattól eltérően – a III. fordulat alapján értékelte.¹⁸ A tanúvallomás

tékok köréből a Fővárosi Ítéltábla (a továbbiakban: FIT) a 3.Bf.217/2007/11. sz. (FIT-H-BJ-2008-33) valamint a 2.Bf.225/2008/10. sz. (FIT-H-BJ-2008-69) döntésében azt a kihallgatási anyagot, amelyet úgy használtak fel, hogy azt az ügyész nem indítványozta, a nyomozási bíró pedig nem határozott róla. A FIT 4.Bf.184/2010/8. sz. (FIT-H-BJ-2011-77) döntésében szintén a II. fordulatra hivatkozással rkesztette ki a törvénysértően lefolytatott titkos információgyűjtés eredményét. A Szegedi Ítéltábla (a továbbiakban: SZIT) a Bf.II.234/2009/9. sz. (SZIT-H-BJ-2009-48) döntésében a Be. 78. § (4) bek. II. fordulata alapján zárta ki azokat a tanúvallomásokat, amelyeket rendőri jelentésbe foglaltak.

¹² KIRÁLY 2008, 260. p.

¹³ VARGA ZOLTÁN: *A bizonyítékok értékelése*. In: JAKUCS TAMÁS (szerk.): *A büntetőeljárási törvény magyarázata*. I. kötet. Budapest, 2003. 155. p.

¹⁴ CSÉKA et al. 2006, 226–227. p.

¹⁵ CSÉKA et al. 2006, 227–228. p.

¹⁶ KIRÁLY 2008, 259. p.

¹⁷ A legjellegzetesebbeket kiemelve közülük: Debreceni Ítéltábla (a továbbiakban: DIT) Bf.III.202/2010/7. sz. (DIT-H-BJ-2010-95); DIT Bf.II.96/2010/12. sz. (DIT-H-BJ-2010-45); DIT Bf.III.411/2009/7. sz. (DIT-H-BJ-2009-121); DIT Bf.II.527/2008/13. sz. (DIT-H-BJ-2009-41); DIT Bf.III.492/2008/14. sz. (DIT-H-BJ-2009-34) DIT. Bf.II.674/2008/9. sz. (DIT-H-BJ-2009-29); Pécsi Ítéltábla (a továbbiakban: PIT) Bf.I.156/2007/23. sz. (PIT-H-BJ-2007-22); SZIT Bf.II.224/2009/11. sz. (SZIT-H-BJ-2009-49).

¹⁸ FIT 3.Bf.40/2008/12. sz. (FIT-H-BJ-2008-135)

kapcsán a másik speciális tilalmat a Be. 84. §-a rögzíti, amely visszaül a Be. 83. §-ra, valamint utal a Be. 85. § (3) bek.-ben rögzített figyelmeztetésekre és ezek jegyzőkönyvbe vételére is. Ha e rendelkezéseket megsértik a tanú vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. Ezen utóbbi speciális tilalom a vizsgált jogesetekben mindössze kettő alkalommal merült fel.¹⁹

A *szakvélemény* felhasználása kapcsán a Be. két külön tilalmat rögzít a rendelkezési között. Részint rögzíti, hogy a tanúvallomásnál megjelenő Be. 83-84. §-ok rendelkezési a szakértőre is értelemszerűen irányadók [Be. 103. § (5) bek.].²⁰ E tilalom kapcsán két speciális esetet emel ki a tanulmány. Az egyik eset a Fővárosi Ítéltábla előtt folyt büntetőeljáráshoz kötődik, amely során abban kellett döntenie a bíróságnak, hogy megvalósítja-e a Be. 78. § (4) bek. II. fordulatában foglaltakat az a tény, hogy a terhelt elemállapot vizsgálata során csak az egyik szakértő vett részt a terhelt személyes megvizsgálásában, a másik szakértő nem, ennek ellenére a szakvéleményt közösen készítették el. A bíróság arra az álláspontra jutott, hogy nem valósítja meg, így a szakvélemény felhasználható bizonyítékként, ugyanis a Be. 101. § (2) bek. előírja ugyan, hogy az elemállapot vizsgálatánál két szakértőt kell alkalmazni, de azt nem, hogy mindketten személyes vizsgálatra kötelezettek. Így az a szakértő, aki nem vett részt a terhelt személyes megvizsgálásában legfeljebb szakmai hibát vétett.²¹ A másik speciális esetcsoporthat a Pécsi Ítéltábla ítélezési gyakorlatához köthető. A vizsgált jogesetek alapján megállapítható, hogy évről évre visszatérő problémát okozott a büntetőeljárásokban az, hogy az első fokú bíróság olyan szakértőket rendelt ki, akik nem szerepeltek a szakértői névjegyzékben, így szakvélemény adására sem voltak jogosultak. A másodfokú bíróság látszólag egyszerűen korrigálta ezeket az eljárási szabálysértéseket, hiszen bizonyítást folytatott le és új szakértőket rendelt ki, akik már az eljárási törvényben foglaltak szerint készítették el a véleményüket. A jogesetek specialitása azonban részben abban rejlik, hogy az Ítéltábla a meghozott határozatok indokolásában a következőket rögzítette: „... az így adott vélemény szakvéleményként nem értékelhető ... a Be. 78. § (4) bek. alapján a vélemény csupán okirati bizonyítékként értékelhető ...”²² Álláspontunk szerint nem volt szerencsés a „csupán” kifejezés használata, mert azt a látszatot kelti, hogy a szakvéleménynek a törvény nagyobb bizonyítóerőt tulajdonít, mint az okiratnak. Ez azonban nem igaz, hiszen a Be. 78. § (2) bek. kimondja, hogy „a bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító ereje”. Nem indokolhatja továbbá a „csupán” kifejezés használatát az sem, hogy mivel nem szakvéleményként, hanem okiratként értékelték a szakértő véleményét, az ezzel kapcsolatos bűnügyi költség az államot és nem a vádlottat terheli. Az elemzett jogesetek másik különlegessége, hogy a Pécsi Ítéltábla ugyanezen tanácsa a „csupán” kifejezést a 2009-es, 2010-es években hozott határozataiban használta; az azt megelőző években hozott határozatokban nem szólt arról, hogy lehet-e ezen véleményeket okiratként értékelni, helyette mindössze annyit rögzített, hogy „a Be. 78. § (4) bek. alapján a szakértői vélemény bizonyítási eszközként nem értékelhető.”²³

¹⁹ FIT 3. Bf.309/2008/8. sz. (FIT-H-BJ-2009-154); PIT Bf.I.159/2009/48. sz. (PIT-H-BJ-2010-77)

²⁰ Kiemelést érdeml, hogy a törvény szerint „értelemszerűen,” azaz bizonyos eltérésekkel irányadók a szakértőre ezek a szabályok. Így a szakértőnél nyilván nem mentességi ok, hanem a szakértő kizárása állhat fent; továbbá nyilván nem a hamis tanúzásért, hanem a hamis szakvéleményadásért terheli büntetőjogi felelősség. Ez jelenik meg a DIT Bf.III.458/2007/42. sz. (DIT-H-BJ-2008-74) döntésben is.

²¹ FIT 3.Bf.100/2007/30. sz. (FIT-H-BJ-2007-55)

²² PIT Bf.I.40/2010/11. sz. (PIT-H-BJ-2010-49); PIT Bf.I.60/2009/12. sz. (PIT-H-BJ-2009-45)

²³ PIT Bf.I.150/2008/9. sz. (PIT-H-BJ-2008-48); PIT Bf.I.20/2007/38. sz. (PIT-H-BJ-2007-20)

A szakvélemény kapcsán a másik speciális tilalom az ún. exploráció felhasználásának tilalmát jelenti, azaz azt, hogy a terhelt, a tanú vagy a sértett által, az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó, a szakvélemény leleti részét képző, a szakértő előtt tett nyilatkozata bizonyítási eszközként nem használható fel [Be. 108. § (8) bek.]. Ezen utóbbi speciális tilalom a vizsgált jogesetknél mindössze egy alkalommal merült fel.²⁴

A *terhelt vallomása* kapcsán a Be. 117. § (2) bek. tartalmaz speciális tilalmat. A törvényhely az ún. Miranda-figyelmeztetést tartalmazza, amely szerint a terheltet a kihallgatásának megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomás tételét, illetve az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadta. A terheltet figyelmeztetni kell arra is, hogy amit mond, illetve rendelkezésre bocsát, bizonyítékként felhasználható. Garanciális rendelkezés, hogy a figyelmeztetést és a terhelt erre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni, elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. A megvizsgált bírósági határozatokban e tilalom megszegése tipikusan két formában jelent meg. A tilalom megszegésének egyik esete az volt, hogy míg az első fokú bíróság bizonyítékként értékelte, addig a másodfokú bíróság kizárta a Be. 78. § (4) bek. alapján azokat a vádlotti nyilatkozatokat, amelyeket a vádlottak a bűncselekmény helyszínén az odaérkező rendőrajáró tagjainak a cselekmény elkövetésével kapcsolatban tettek, hiszen ekkor még nem indult el a büntetőeljárás. Ez a vizsgált 60 döntés között 6 alkalommal fordult elő.²⁵ A Be. 117. § (2) bek. megsértésének másik tipikus formája a nyomozó hatóság tagjai által jelentésbe foglalt gyanúsítottai vallomás volt, ezzel ugyanis közvetlenül megsértették a Be. 168. § (1) bek. 3. mondatában foglaltakat – azaz azt, hogy „a gyanúsított... kihallgatásáról... jelentés nem készíthető” –, illetve közvetve a Be. 117. § (2) bek.-t is. Ez a speciális tilalom mindössze egy alkalommal merült fel.²⁶

Végezetül az egyes bizonyítási eszközökhöz kapcsolódó speciális tilalmak körébe tartoznak közvetetten a bíróság által utólag nem engedélyezett ún. védett intézményben való házkutatás eredményének felhasználása,²⁷ a le nem foglalt irat tartalmának felhasználása,²⁸ valamint a titkos információgyűjtés és adatszerzés eredményének a Be. szabályainak megsértésével való felhasználása.²⁹ A vizsgált bírósági határozatokban csak az utóbbi – a titkos információgyűjtés és adatszerzés eredményének törvényellenes felhasználása – fordult elő. Ez két formában jelent meg. Egyrészt a bizonyítékok kizárását eredményezte a titkos információgyűjtés lefolytatására meghatározott időtartam túllépése (ez két jogesetben merült fel),³⁰ másrészt az a tény, hogy úgy használta fel az első fokú bíróság a titkos információgyűjtés útján szerzett bizonyítékokat, hogy azok bi-

²⁴ SZIT Bf.I.17/2011/22. sz. (SZIT-H-BJ-2011-26)

²⁵ DIT Bf.III.754/2010/3.sz. (DIT-H-BJ-2011-40); DIT Bf.III.75/2010/9. sz. (DIT-H-BJ-2010-80); DIT Bf.III.492/2008/14.sz. (DIT-H-BJ-2009-34); DIT Bf.III.250/2008/6.sz. (DIT-H-BJ-2008-86); DIT Bf.III.343/2007/3.sz. (DIT-H-BJ-2007-3); FIT 5.Bf.66/2009/4. sz. (FIT-H-BJ-2009-56)

²⁶ SZIT Bf.I.17/2011/22. sz. (SZIT-H-BJ-2011-26)

²⁷ Be. 149. § (8) bek.

²⁸ Be. 153. § (2) bek.

²⁹ Be. 206. § (6) bek.

³⁰ DIT Bf.II.357/2009/28. sz. (DIT-H-BJ-2009-146); PIT Bf.I.159/2009/48. sz. (PIT-H-BJ-2010-77). Ezekben a határozatokban a másodfokú bíróság visszautal az 56. BK véleményre.

zonyítékként való felhasználását az ügyész nem indítványozta, így arról a nyomozási bíró sem hozott határozatot (ez négy jogesetben fordult elő).³¹

2. A kihallgatott személy tudatának befolyásolásával járó bizonyítási tilalmak

„Más tiltott módon” történő megszerzésnek minősül másodsorban az *olyan eljárás, amely a kihallgatott személy tudatának befolyásolásával jár.*³² E körbe tartozik a *fizikai tettlegességet el nem érő, de azt megközelítő vagy azzal egyenértékű kínzás jellegű fárasztás* (pl. éjszakai kihallgatások, a dohányzás lehetőségének tartós megvonása, éheztetés, alvás megvonás stb.).³³ Ebbe a kategóriába tartozhat továbbá a „*beugratás*”, az *előnyök alaptalan ígéretése*, valamint *minden olyan pszichikus jellegű befolyásolás, amely a kihallgatott személyt akarata ellenére, vagy akaratával ellentétes vallomás megtételére befolyásolja.*³⁴ Az utóbbi három kategóriát érdemes részletesebben megvizsgálni.³⁵

A bűnügyek felderítésében kiemelkedő jelleggel bír a nyomozati szakban végzett gyanúsított kihallgatás. Így a blöffölés (elsősorban a beugratás, másodsorban az előnyök alaptalan ígéretése és a pszichikus jellegű befolyásolás) a nyomozó hatóság eljárásához köthető intézmény, amelynek alkalmazása nem csak az amerikai kontinensen,³⁶ hanem hazánkban is szakmai vitákat váltott ki.³⁷ Míg az USA-ban a taktikai blöff alkalmazási keretébe a beugratáson túl (pl. a tagadásba vetett hit fokozatos, koholt bizonyítékokkal való aláásása), belefér az előnyök alaptalan ígéretése (pl. büntetlenség beismerő vallomás esetén), sőt belefér a pszichikus jellegű befolyásolás is (pl. ordítózás a terhelttel); addig ez a magyar „taktikai blöff kereteinek” túl széles sáv lenne. Ezzel kapcsolatban az a megoldási lehetőség látszik elfogadhatónak, hogy hazánkban megengedett ugyan a taktikai blöff, de abba sem az előnyök alaptalan ígéretése, sem a pszichikus jellegű befolyásolás nem tartozhat bele. A beugratás azonban eszköze lehet a bűnügyi felderítésnek, ha az az alábbi feltételeknek megfelel.³⁸ Taktikai blöff (beugratás) alatt ugyanis az igaznak hitt feltételezések tudatos felhasználásával olyan helyzet létrehozatalát kell érteni, amelyben a kihallgatást végző rendelkezésére álló adatok pontos köréről és tartalmáról tájékozatlan gyanúsított – a blöff (beugratás) sikere esetén – bizonyítékot szolgáltat önmaga ellen.³⁹ A fogalom meghatározásból kitűnik az a három konjunktív feltétel, amelyeknek a blöff (beugratás) alkalmazása során teljesülniük kell. Első

³¹ FIT 3.Bf.217/2007/11. sz. (FIT-H-BJ-2008-33); FIT 2.Bf.225/2008/10. sz. (FIT-H-BJ-2008-69); FIT 1.Bf.50/2008/28. sz. (FIT-H-BJ-2009-116); PIT Bf.I.156/2007/23. sz. (PIT-H-BJ-2007-22)

³² KIRÁLY 2008, 259. p.

³³ VARGA 2003, 154. p.

³⁴ VARGA 2003, 155. p.

³⁵ A vizsgálat az elmélet síkján történik, ugyanis a vizsgált jogesetek között nem merült fel a kihallgatott személy tudatának befolyásolásával járó „más tiltott módon” történő bizonyítékszerzésre hivatkozás.

³⁶ Erről, valamint az egyes taktikai fogások hatékonyságáról szól LEO, RICHARD A.: *Inside the interrogation room* című tanulmánya, melynek főbb pontjait BÓCZ ENDRE: *A gyanúsított kihallgatásának amerikai taktikájáról* című tanulmányában foglalta össze. Belügyi Szemle 2001/2, 22–36. p.

³⁷ TÓTH MIHÁLY: *A taktikai blöff alkalmazása*. Belügyi Szemle 1980/5, 14–21. p.; JACSÓ ISTVÁN: *A taktikai blöff törvényességéről*. Belügyi Szemle 1980/10, 76–77. p.; BODROGI KÁROLY: *Blöff vagy logikai hipotézis?* Belügyi Szemle 1981/3, 67–69. p.

³⁸ Kertész Imre is azt képviselte, hogy noha a kihallgatást végzőnek becsületesen kell viselkednie, ez nem azt jelenti, hogy semmilyen harci cselhez nem folyamodhat. KERTÉSZ IMRE: *A kihallgatási taktika lélektani alapjai*. Budapest, 1965. 234–235. p.

³⁹ TÓTH 1980, 15. p.

ilyen feltétel, hogy a blöffel csakis a kihallgatást végző nyomozó hatóság tagja élhet a gyanúsítottal szemben. A taktikai blöffel (beugratással) a nyomozó sosem bizonyít, legfeljebb kivált bizonyítékul szolgáló vagy bizonyítékhoz vezető megnyilvánulást.⁴⁰ Így sikeres blöff esetén – bár a gyanúsított önmaga ellen szolgáltatott bizonyítékot – nem sérül az önvádra kötelezés tilalma, hiszen a gyanúsított saját magát hozta ebbe a helyzetbe (pl. egy elszólással, amelyre a kihallgatást végző visszakérdez). A második feltétel az, hogy a terhelttel közöljék a gyanúsítást,⁴¹ az viszont már nem feltétel, hogy a nyomozó hatóság rendelkezésére álló adatok pontos köréről is tájékoztatást nyújtsanak neki ekkor. Végül a harmadik feltétel, hogy a blöffel szerzett információ csak akkor használható fel bizonyítékként, ha a terhelt kihallgatásának megkezdésekor elhangzott a Be. 117. § (2) bek.-ben foglalt figyelmeztetések köre, és ez jegyzőkönyvezésre került. Ha ezek a feltételek nem érvényesülnek, a blöff (beugratás) más tiltott módon történő megszerzésnek minősülhet.

III. A „résztevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával” megszerzett bizonyíték kizárása

A Be. 78. § (4) bek. III. fordulata alapján *„nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész, vagy a nyomozó hatóság ... a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg”*. Ezen fordulat kapcsán a tanulmány két kérdéskört érint, egyfelől azt, hogy a törvény miért a „résztevők” kifejezést használja; másfelől pedig azt, hogy mi minősül „lényeges korlátozásnak”.

A Be. 78. § (4) bek. III. fordulata *„eljárási résztvevők jogait”* helyezi védelem alá. A többes szám használatával a jogalkotó nyilván azt kívánta kifejezésre juttatni, hogy a III. fordulattal nem csak a terheltet – mint a büntetőeljárás alakulásában leginkább érintett személyt – helyezi védelem alá, hanem mindenki mást, aki a Be. értelmében eljárási résztvevőnek minősül.⁴² Nem tűnik azonban célszerűnek a többes szám használata, hiszen a nyelvtani értelmezés alapján legalább két résztvevő eljárási jogának kellene esorbulnia ahhoz, hogy a III. fordulatot alkalmazni lehessen. Megállapítható, hogy a bírói gyakorlat sem követi szorosan a nyelvtani értelmezés szabályát, hiszen már egy eljárási résztvevő eljárási jogának lényeges korlátozása is bizonyíték kizárását eredményezheti.⁴³ Mindezek alapján célravezetőbb lenne a törvényi megfogalmazást megváltoztatni úgy, hogy *„... valamely résztvevő eljárási jogának lényeges korlátozásával”* megszerzett bizonyíték nem értékelhető bizonyítékként.

A Be. az egyes résztvevőkre vonatkozó szabályoknál meghatározza a résztvevők eljárási jogait, azzal viszont adós marad, hogy mi minősül *„lényeges korlátozásnak”*, azt

⁴⁰ TÓTH 1980, 16. p.

⁴¹ Be. 43. § (2) bek. a) pont

⁴² Az eljárásban résztvevő személyeken a Be. V. fejezetében felsoroltakat (terhelt, védő, sértett, magánvádló, pótmagánvádló, magánfél, egyéb érdekelt, képviselők, segítők), valamint a tanút és a szakértőt kell érteni. Király Tibor a bírósági szakban az ügyészt – mint a vád képviselőjét – is a résztvevőkhöz sorolja. KIRÁLY 2008, 260. p.

⁴³ A DIT Bf.II.478/2009/8. sz. (DIT-H-BJ-2009-141) döntésében *„a terhelt – mint eljárási résztvevő – vallomását azon az alapon zárta ki a bizonyítékok köréből a bíróság, hogy a terhelt első (nyomozati szakban tett) vallomását közepesen ittas fokban tette meg”*. Ezzel pedig a terhelt eljárási joga lényeges korlátozás alá esett.

a bíróság mérlegelésére bízva. Ezzel kapcsolatban kiindulópontnak kell tekinteni azt, hogy a III. fordulat alkalmazása szempontjából egyrészt e körbe tartozik az olyan eljárási jogok megsértése, amelyekhez a Be. nem fűz külön érvénytelenségi következményt (pl. nem biztosítják a terheltnek, hogy vallomását összefüggően előadhassa). Másrészt e körbe tartozhat a Be.-ben szabályként elő nem írt, az általános tapasztalaton alapuló felvetés, amely szerint pl. az ittas vagy bódult állapotban történő kihallgatás azért valósítja meg a III. fordulatot, mert a kihallgatott ilyen állapotban csak korlátozottan tud helyes vallomást tenni.⁴⁴ Mindezek alapján a bíróság akkor értékelheti lényegesnek az eljárási szabálysértést, ha az a résztvevő valamely eljárási jogosítványát érdemben érinti, és amely a hatóság meggyőződését – a bizonyíték hitelt érdemlőségét illetően – megingatja.

A megvizsgált bírósági döntésekben a Be. 78. § (4) bek. III. fordulatára hivatkozással tipikusan a terhelt, a védő, valamint a képviselő eljárási jogainak lényeges korlátozása miatt került sor bizonyíték kizárására. A terhelt vallomása kapcsán a kizárási ok abban nyilvánult meg, hogy védője nélkül, ittas vagy kábítószerrel bódult állapotban tett vallomást a nyomozó hatóság előtt. Ez kifejezetten egy határozatban fordult elő.⁴⁵ A védő, valamint a képviselő eljárási jogainak lényeges korlátozását pedig (két jogesetben megjelenve) a terhelt, valamint a képviselt személy kihallgatásán való jelenléti jog, felvilágosítás-adáshoz való jog megvonásával idézték elő.⁴⁶

IV. Zárógondolatok

A tanulmány célja a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárására vonatkozó szabályok összegző bemutatása volt.

A felhasznált jogesetek alapján megállapítható, hogy a gyakorlatban a „más tiltott módon”, valamint a „résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával megszerzett” törvényi fordulatok jellemzőek a gyakoriságukat tekintve. (Míg a Be. 78. § (4) bek. II. fordulatára hivatkozás a vizsgált 60 döntés között 46 esetben merült fel, addig a III. fordulat mindössze 14 döntésben jelent meg.) Megállapítható továbbá az is, hogy az ítélező bíróságok bizonytalanok a II. és III. fordulatok elhatárolásában, így az esetek többségében (60 döntésből 51-ben) csak a Be. 78. § (4) bek. alapján (fordulatra hivatkozás nélkül) értékelték a bizonyítás törvényességét.

Szükséges és nélkülözhetetlen e szabályokkal foglalkozni, az esetleges jogalkotói hibákra, hiányosságokra rámutatni, hiszen a tisztességes eljárás elve megköveteli a törvényes, jogszerű úton megszerzett bizonyítékokkal való bizonyítást. Ezt a követelményt két lépcsőfokban lehet megvalósítani. Egyrészt kell hozzá egy pontos törvényi szabály, másrészt az erre építkező egységes bírói gyakorlat. A két elem ma még azonban nem tökéletes, a törvényi szabályozás [Be. 78. § (4) bek.] pontosításra, a bírói gyakorlat pedig egységesítésre szorul.

⁴⁴ CSÉKA et al. 2006, 227–228. p.

⁴⁵ DIT Bf.II.478/2009/8. sz. (DIT-H-BJ-2009-141)

⁴⁶ FIT 3.Bf.31/2008/13. sz. (FIT-H-BJ-2008-36); FIT 3.Bf.232/2008/7. sz. (FIT-H-BJ-2009-9). Ezzel elmentés döntést hozott a Győri Ítéltábla (a továbbiakban: GYIT), midőn nem zárta ki a terhelt nyomozati szakban tett vallomását azon az alapon, hogy a védő kirendelésére csak az terhelt első kihallgatását követő napon került sor. GYIT Bf.50/2008/54. sz. (GYIT-H-BJ-2008-76).

ANETT ERZSÉBET GÁCSI

PROHIBITIONS ON PROOF IN THE HUNGARIAN CRIMINAL
PROCEDURE: EXCLUDING THE UNLAWFUL EVIDENCES

(Summary)

The issue of the prohibitions of proof is still significantly important – as professor Ervin Cséka said it is considered to be “evergreen” – within the doctrine of proof. The prohibitions of proof (or in other words the rules excluding the taking of evidence) shall be considered as a generic term. Therefore these prohibitions can refer to the subject of proof (certain facts on which evidence taking cannot be conducted), to the means of proof or to the manner of proof.

Taking of evidence by the violation of these prohibitions result in unlawful evidences which shall be excluded from the circle of evidences in order to maintain the fairness of the procedure. This requirement is stated in Paragraph 4 of Article 78 of the operative Code of Criminal Procedure (Act XIX of 1998): “No fact received from any means of proof shall be considered as an evidence which has taken by the judge, the prosecution or the investigation authority by committing a crime or by any other unlawful manner or by limiting the fundamental procedural rights of the procedure’s participants.” This rule is not only inaccurate but it leaves numerous questions unanswered and the solution has been always the task of the judicial practice.

The study respectfully written for the 90th birthday of professor emeritus Ervin Cséka is focusing on the exclusion of evidences taken unlawfully and it introduces this issue by theoretical arguments along with the relating judicial practice with its 60 decisions between 2007 and 2011.